

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми зумовлена необхідністю гармонійного етнополітичного розвитку та утвердження демократичних цінностей в умовах розбудови громадянського суспільства в Україні. Для досягнення цієї мети необхідне вироблення науково обґрунтованої політики щодо узгодження загальнонаціональних інтересів та інтересів етнопонаціональних меншин як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях.

Ефективна реалізація етнопонаціональної політики в Україні повинна враховувати думки самих представників етнопонаціональних спільнот. А для цього необхідним є налагодження конструктивного діалогу держави з громадянами, які через мережу громадських об'єднань, тобто через дієве громадянське суспільство беруть на себе ряд повноважень і обов'язків. Вони разом із представниками титульного етносу беруть участь у розбудові третього сектору і є активними рушіями розвитку громадянського суспільства, до утвердження якого прагне Україна. Громадські об'єднання (у нашому випадку – національно-культурні товариства), як інститути громадянського суспільства, виступають елементом, що об'єднує суспільство і державну владу, а також інституціоналізують суспільні інтереси представників етнопонаціональних меншин та виступають на їх захист на рівні публічно-правових відносин.

Актуальності дослідженню додає той факт, що на території Закарпаття з часу проголошення незалежності України виникали деякі проблеми, пов'язані з етнопонаціональними відносинами. По-перше, мова йде про автономістські тенденції серед частини лідерів русинів та вимога ними визнання національності «русин». По-друге, ситуація ускладнюється з прагненням угорців до ряду привілеїв, насамперед створення автономного округу в місцях їх компактного проживання. Саме тому врахування етнопонаціонального фактору в області постає як обов'язкова умова розвитку регіону в процесі розбудови громадянського суспільства, а забезпечення умов для реалізації прав і свобод представників етнопонаціональних меншин виступає на перший план при реалізації державної етнопонаціональної політики на Закарпатті. Крім того, в області створено ряд освітніх та культурно-мистецьких закладів, які доповнюють забезпечення соціальних гарантій представників етнопонаціональних меншин на Закарпатті.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах наукової роботи кафедри політології Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет». Обрання напряму дослідження пов'язано з виконанням комплексної теми: «Електоральні, політичні, культурні, етнопонаціональні проблеми розвитку України та країн Центрально-Східної Європи» з проблеми «Трансформаційні процеси в Україні та країнах Центрально-Східної Європи».

Мета дисертаційної роботи – з'ясувати основні напрямки та механізм реалізації етнопонаціональної політики в умовах розвитку громадянського суспільства в Україні (на прикладі Закарпатської області).

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні дослідницькі **завдання**:

- 1) охарактеризувати стан наукового вивчення питань, пов'язаних з реалізацією етнонаціональної політики та розвитку громадянського суспільства в Україні і на Закарпатті;
- 2) визначити базові категорії та методикою дослідження;
- 3) розкрити основні підходи до розуміння етнополітичного менеджменту та механізм реалізації етнонаціональної політики в межах кожного з них, а також визначити роль інститутів громадянського суспільства у цьому процесі;
- 4) дослідити особливості етнополітичного розвитку Закарпатської області;
- 5) охарактеризувати діяльність національно-культурних товариств області та їх роль у процесі розбудови громадянського суспільства;
- 6) виявити чинники виникнення етнополітичних суперечностей у регіоні;
- 7) встановити та оцінити ефективність основних напрямків роботи державних органів влади на Закарпатті щодо забезпечення прав і свобод етнонаціональних меншин, зокрема в процесі реалізації мовної політики;
- 8) з'ясувати роль обласної влади у підтриманні зв'язків етнонаціональних меншин з історичними батьківщинами та співпраці із закордонним українством.

Об'єкт дослідження – етнонаціональна політика України в контексті розбудови громадянського суспільства.

Предмет дослідження – реалізація етнонаціональної політики в Закарпатській області та участь національно-культурних товариств у суспільно-політичному житті регіону.

Методологічна основа. Особливість обраної проблематики зумовила вибір методологічної основи наукового дослідження для вирішення поставлених мети і завдань. Дисертація побудована на використанні загальнологічних (індукція, дедукція, абстрагування), порівняльно-історичних та системних методів аналізу етнополітичної дійсності.

Історичний підхід дає змогу дослідити виникнення, формування і розвиток етнополітичних процесів та відносин на Закарпатті у хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх та зовнішніх зв'язків та суперечностей, які здійснювали вплив на них. За допомогою системного та неінституційного підходу визначено розвиток громадянського суспільства через аналіз діяльності національно-культурних товариств як його складових. Метод дослідження випадку дозволив зробити всебічний і глибокий аналіз етнополітичної ситуації регіону через ряд показників. Виходячи з проблематики роботи, застосовувався порівняльний метод для з'ясування спільних і відмінних рис функціонування етнонаціональних меншин у регіоні. Використання методів класифікації й систематизації дало змогу узагальнити й упорядкувати певним чином національно-культурні товариства Закарпатської області.

Особливе місце в дисертаційному дослідженні посідають емпіричні методи: опитування (зокрема, проведене автором експертне опитування керівників національно-культурних товариств Закарпатської області); контент-

аналіз нормативно-правової бази етнонаціональної політики України; вивчення та аналіз документів поточного архіву відділу у справах національностей Закарпатської ОДА та Центру культур національних меншин Закарпаття; опрацювання статистичних даних Всеукраїнського перепису населення 2001 року тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

Вперше:

- сутність етнополітичного менеджменту в Україні розкрито через процесійний, системний та ситуаційний підходи і з'ясовано, що в структурі етнополітичного менеджменту майже відсутній зв'язок з громадськістю, тобто це одностороння система управління. Запропоновано цю структуру доповнити і на кожному з рівнів управління створити дієві дорадчі органи, на зразок громадських рад чи колегій з числа лідерів етнонаціональних меншин. Тобто мова йде про перехід від ієрархічного до мережевого управління, де завдання держави визначаються в ході суспільної дискусії між державними структурами та інститутами громадянського суспільства;
- застосовано для аналізу процесів на Закарпатті категорію «етнополітична ситуація регіону», за допомогою якої досліджено особливості етнополітичного розвитку області. Розглянуті етнотериторіальний (адміністративно-територіальне розміщення етнонаціональних меншин в області), інфраструктурний (забезпеченість представників різних спільнот освітніми та культурно-мистецькими закладами), етномовний (визначення мовних преференцій), етнополітичний (представлення в органах влади, наявність політичних партій і національно-культурних товариств меншин) та етноконфесійний (приналежність представників етнонаціональних меншин до різних релігійних напрямків і течій) підходи;
- з'ясовано, що існують чинники (внутрішні та зовнішні), які створюють етноконфліктний потенціал у Закарпатті і можуть загрожувати етнополітичній безпеці держави через виникнення етнополітичних суперечностей. Це викликано діяльністю найбільш активних у суспільно-політичному житті області національно-культурних товариств угорців та русинів. Проте визначено, що в області не існує суперечностей між представниками самих етнонаціональних меншин;

Удосконалено:

- методологічний комплекс, який дає можливість висвітлити проблематику етнонаціональної політики в Україні. Запропоновано авторське розуміння поняття «етнонаціональна політика України». Це процес формування та реалізації державної політики на загальнонаціональному та регіональному рівнях із залученням інститутів громадянського суспільства щодо врегулювання етнонаціональних відносин та процесів між усіма етнічними складовими суспільства, а також діяльність держави щодо тих, хто живе в іншій країні, але ідентифікує своє походження з Україною. Використано термін «етнонаціональні меншини» як синтезоване поняття по відношенню до етнічних та національних меншин, виходячи з реалій України;

- положення, що реалізація ефективної етнонаціональної політики відбувається в діалозі політичних інститутів з інститутами громадянського суспільства (насамперед громадськими організаціями етнонаціональних меншин) і основна мета їх спільної діяльності – формування та існування політичної нації. З'ясовано функції, що можуть бути передані національно-культурним товариствам у цьому процесі. Основними з них є: соціалізація представників певної спільноти, акумуляція та донесення до влади запитів і потреб конкретних верств населення, захист власних інтересів та інформування етнонаціональної меншини про діяльність влади;

Дістало подальший розвиток:

- виявлено, що громадські організації етнонаціональних меншин в області пройшли три етапи самоорганізації (перший – кінець 80-х – середина 90-х років ХХ ст., другий з середини 90-х років ХХ ст. до початку ХХІ ст., третій – початок ХХІ ст. – по сьогоднішній день). Визначено критерії (інтереси), за якими представники етнонаціональних спільнот об'єднуються в обласні національно-культурні товариства: професійні, освітньо-наукові, політизовані, молодіжні, жіночі, «інтегровані» та мега-товариства; розглянуто діяльність найбільш чисельних національно-культурних товариств за етнонаціональною ознакою;
- встановлено, що основним напрямком роботи органів державної влади в Закарпатській області для врегулювання етнонаціональних відносин та захисту прав представників етнонаціональних меншин у регіоні є забезпечення їх освітньо-культурних потреб, зокрема через реалізацію ряду регіональних програм. Це підтверджено результатами опитування керівників національно-культурних товариств області, які зазначають, що найкраще забезпечені їх культурні потреби, а найгірше – політичні. Загалом більшість опитаних не задовольняє або лише частково задовольняє етнонаціональна політика України.
- зроблено порівняльний аналіз забезпеченості потреб етнічних українців за межами Закарпатської області у близькому зарубіжжі (Польща, Румунія, Словаччина та Угорщина) та уточнена роль обласних органів влади у цьому процесі.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретико-методологічні складові даного дослідження у значній мірі конкретизують загальнотеоретичні положення, які використовуються при розгляді проблематики етнонаціональної політики вітчизняними науковцями.

Результати дисертаційної роботи (фактичний матеріал, аналітика і узагальнення, висновки) можуть бути використані для подальшого вивчення етнонаціональних процесів. Представлені матеріали, оцінки і висновки будуть доречними при підготовці тематичних та спеціальних курсів, навчальних програм, підручників і посібників з етнополітології у вищих навчальних закладах, установах підвищення кваліфікації державних службовців. Результати роботи (рекомендації) можуть бути використані органами державної влади з метою оптимізації етнополітичної ситуації на Закарпатті.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження були представлені на наступних наукових форумах: Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів та аспірантів «Соціально-економічні та політико-правові аспекти державного управління України в контексті процесів глобалізації» (15–17 квітня 2009 р., м. Ужгород), III Міжнародній науковій конференції (30 червня – 1 липня 2009 р., м. Сату-Маре, Румунія), Міжнародній науково-практичній конференції «Країни Центрально-Східної Європи в модерну і постмодерну добу: теоретичні концепції й політичні реалії» (2–3 жовтня 2009 р., м. Ужгород), Міжнародній науково-практичній конференції студентів та аспірантів «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи» (3 березня 2011 р., м. Чернівці), Міжнародній науково-практичній конференції студентів та аспірантів «Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта і соціальний прогрес» (19–20 квітня 2011 р., м. Харків), Міжнародній науково-практичній конференції «Трансформаційні процеси на пострадянському просторі на рубежі ХХ–ХХІ століть: інституційний, соціокультурний та етнонаціональний виміри» (27–29 квітня 2011 р., м. Ужгород), науковому семінарі «Іноваційні методи наукових досліджень: етнонаціональний вимір» (11 жовтня 2011 р., м. Ужгород), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Трансформація суспільно-політичних процесів в Україні воєнного та післявоєнного періоду» (21–22 жовтня 2011 р., м. Мукачево), Міжнародній науково-практичній конференції «Зародження та розвиток українського цивілізаційного простору: проблеми національного державотворення, духовної та культурної самобутності українського народу» (11–12 листопада 2011 р., м. Ужгород) та П'ятій Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Общество и этнополитика – 2012» (1.03. – 1.05.2012, www.sapanet.ru). Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри політології та конференціях викладачів та аспірантів державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет».

Публікації. Основні ідеї роботи розміщені в 12 публікаціях, з них 4 – наукові статті, що надруковано у фахових виданнях для політичних наук та 1 стаття у збірнику, що входить до переліку ВАК Російської Федерації.

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається із переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (209 найменувань) та додатків (12). Обсяг основного тексту дисертації становить 169 стор.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У «**Вступі**» обґрунтовується актуальність теми дослідження, показано її зв'язок з науковими програмами, формулюються мета та завдання дисертаційного дослідження, об'єкт, предмет і методи дослідження. Висвітлено наукову новизну одержаних результатів, окреслено теоретичне та практичне значення роботи. Зазначено апробацію результатів дисертаційного дослідження та кількість публікацій, наведено відомості про структуру та обсяг роботи.

Розділ 1 «Стан дослідження етнонаціональної політики в Україні» присвячений огляду наявної літератури і джерел за темою дисертації. Складається з двох підрозділів і характеризує основні етапи розвитку наукової думки з проблеми, що розв'язується.

У підрозділі 1.1. *«Характеристика основних напрямків дослідження етнонаціональної політики в Україні»* виділено основні тематичні рубрики даної теми, відтак сформульовано комплекс питань, які потребують подальшого висвітлення в рамках дисертаційної роботи. Джерела та літературу даного дослідження умовно розділено на кілька магістральних напрямів. Перший – це дослідження статусу і становища національних меншин в Україні. Другий – дослідження етнонаціональної політики в Україні та механізмів її функціонування. Третій – становлення в Україні громадянського суспільства та його інститутів.

Загалом дослідженню статусу і становища етнонаціональних меншин в Україні присвячена значна кількість публікацій. Зазвичай це узагальнюючі праці, що мають переважно синтезуючий характер, широкі географічні та хронологічні межі дослідження, різноманітну джерельну базу. Насамперед тут варто назвати монографії І. Варзара, Л. Нагорної, В. Котигоренка, О. Майбороди, В. Євтуха.

Питання етнонаціональної політики в Україні та механізмів її функціонування зацікавило науковців одразу з проголошенням незалежності. Загальнотеоретичні питання на державному рівні досліджувалися І. Кресіною, Л. Лойко, К. Вітманом, В. Вавринчуком, В. Бурдяк, О. Кривицькою, Л. Шклярком та С. Аслановим. Регіональний аспект етнополітики висвітлив І. Зварич. Взаємозв'язок етнонаціональної політики України з інститутами громадянського суспільства досліджували Л. Лойко та А. Колодій.

У підрозділі 1.2. *«Вивчення етнополітичних процесів на Закарпатті»* проаналізовано літературу з теми дисертаційного дослідження, що безпосередньо стосується: по-перше, становища етнонаціональних меншин області з часу проголошення незалежності України; по-друге, роботи органів влади у забезпеченні прав представників етнонаціональних меншин Закарпаття; по-третє, суспільно-політичної активності окремих меншин. Усі вище згадані питання в тій чи іншій мірі розглядалися на конференціях, які майже щорічно проводяться обласною владою.

Дослідженню ролі органів влади у забезпеченні прав представників етнонаціональних меншин Закарпаття присвячені в основному публікації, авторами яких є самі ж працівники влади. Відтак відсутня критична інформація про їх діяльність. Серед наукових праць, присвячених даній проблематиці, насамперед варто відзначити колективну монографію «Закарпаття в етнополітичному вимірі», що видана ІІІЕНД імені І.Ф.Кураса НАН України. Звернення працівників провідної установи України до етнополітики Закарпаття черговий раз засвідчує актуальність тематики даного дисертаційного дослідження.

У дослідженні суспільно-політичної активності окремих етнонаціональних

меншин області найбільше уваги приділено угорцям та русинам області. Опрацювання матеріалів з проблеми політичного русинства показало, що дана тематика по-різному описана у вітчизняній літературі. Серед наукових праць, які присвячені русинам, можна виділити монографії Ю. Балеги, І. Буркута, В. Піпаша, О. Мишанича. Також з даної проблематики є ряд видань публіцистичного характеру.

Важливим у дисертації було опрацювання літератури, що висвітлює життєдіяльність угорців на Закарпатті. Насамперед варто відмітити колективну монографію М. Гетьманчука, В. Грищука та Н. Шипки «Угорська національна меншина в Україні: правові засади політичної суб'єктності», а також дисертації А. Берені «Угорці Закарпаття: суспільно-політичний та культурний розвиток (1991–2004 рр.)» та Н. Шипки «Угорська національна меншина в Україні як суб'єкт політики».

У розділі 2 **«Теоретико-методологічні та концептуальні засади дослідження етнополітичної політики в Україні»**, що складається з трьох підрозділів, з'ясовано сутність основних категорій дослідження, характеризуються основні теоретико-методологічні підходи до вивчення етнополітичної політики та концептуальні проблеми дослідження.

У підрозділі 2.1. **«Аналіз базових категорій та методика дослідження»** описаний категоріально-понятійний апарат дисертаційного дослідження. Встановлено, що в українській науці відсутнє єдине бачення і розуміння етнополітичної проблематики, суттєво відрізняються своїм трактуванням зміст понять етносу, нації, а також підходи до обґрунтування умов їхнього формування, співвідношення етнічного і політичного у національному, місце етнічного та національного у житті суспільства.

У процесі розгляду низки підходів до розуміння поняття «етнополітична політика України» та аналізу його асоціативного ряду було дано його авторське визначення: це формування та реалізація державної політики на загальнонаціональному та регіональному рівнях із залученням інститутів громадянського суспільства щодо врегулювання етнополітичних відносин та процесів між усіма етнічними складовими суспільства, а також діяльність держави щодо тих, хто живе в іншій країні, але ідентифікує своє походження з Україною.

Базові категорії, які мають значення у даному дослідженні, – це «етнос», «етнічність», «нація», «національність», «етнічні процеси» та «етнічні відносини», «моделі етнополітики», «закордонні українці», «національні меншини», «етнічні меншини» та інші. Характеристика сутності та інтерпретацій двох останніх понять у працях вчених зумовили необхідність використання терміну «етнополітичні меншини» в даному дослідженні, яке хоч і було запропоноване науковцями раніше, але не набуло необхідного поширення. Вважаємо, що в українських реаліях його застосування є найбільш доречним.

Методика даного дослідження передбачає два рівні. Перший – це теоретико-концептуальний із застосування загальнологічних методів. Другий – практичний з використанням порівняльно-історичних та емпіричних методів та

методу дослідження випадку.

У підрозділі 2.2. *«Становлення етнополітичного менеджменту та реалізація державної етнонаціональної політики»* аналізується нормативно-правова основа етнополітичної сфери, насамперед Декларація прав національностей та Закон України «Про національні меншини в Україні». Досліджено особливості становлення етнополітичного менеджменту в Україні через процесійний, системний та ситуаційний підходи. Процесійний підхід розглядає менеджмент як процес безперервних взаємопов'язаних дій або управлінських функцій. При системному підході використовується теорія систем у менеджменті, тобто вивчення складного через пошук простого; бачення організації управління етнополітичними процесами в єдності системи державного управління в цілому та складових частин етнополітичної структури. Ситуаційний підхід передбачає розв'язання окремих управлінських ситуацій, тобто конкретного набору обставин, які впливають на організацію протягом певного часу з метою найбільш ефективного досягнення нею цілей. Існуючу структуру етнополітичного менеджменту необхідно доповнити створенням дорадчих органів, на зразок громадських рад чи колегій з числа лідерів етнонаціональних меншин.

Як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях необхідним є існування окремих відомств, що відповідали б за реалізацію етнонаціональної політики України з дорадчими органами від представників етнонаціональних меншин. Така потреба є вимогою часу та умовою функціонування демократичного суспільства і правової держави з поліетнічним складом населення.

У підрозділі 2.3. *«Етнонаціональний аспект розвитку громадянського суспільства»* досліджено процес формування та реалізації державної політики із залученням інститутів громадянського суспільства. Громадянське суспільство – це, з одного боку, показник суспільної і громадської активності та ініціативності, а з іншого – це сукупність неурядових організацій різного типу й виду. У процесі формування етнонаціональної політики громадським організаціям етнонаціональних меншин, які є елементами громадянського суспільства пропонується виділити певні функції. Вони можуть: виступати генераторами проблем, що стають основою для формування та визначення напрямків етнонаціональної політики; сприяти самоорганізації спільноти для самостійної реалізації власних інтересів у взаємодії з іншими подібними утвореннями та державою; можуть створювати комунікаційні канали між органами влади та населенням, тобто інформувати населення про політику держави тощо.

Важливою також є взаємодія громадянського суспільства з державою, адже досвід минулого свідчить, що будувати громадянське суспільство без участі держави, а тим більш у конфронтації з нею, є справою безперспективною. Отже, сучасна етнонаціональна політика має бути в першу чергу громадянською, тобто має сприяти формуванню громадянського суспільства, розвитку політичної нації, становлення міжетнічної згоди і гармонії на принципах мультикультуралізму. Тобто розвиток громадянського суспільства і

реалізація етнонаціональної політики в демократичній державі є взаємообумовленими процесами.

Розділ 3 «Етнополітичні процеси на Закарпатті» складається з 3 підрозділів, в яких характеризуються етнонаціональні відносини та динаміка розвитку етнонаціональних меншин області.

У підрозділі 3.1. *«Особливості етнополітичного розвитку Закарпатської області»* аналізується етноструктура регіону та особливості його етнополітичного розвитку. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року в Закарпатській області проживали представники понад 100 національностей, що складає близько 20% населення.

З огляду на поліетнічність області ми досліджуємо особливості етнополітичного розвитку Закарпаття шляхом вивчення етнополітичної ситуації регіону. Етнополітичну ситуацію можна характеризувати як сукупність політичних, економічних та інших обставин, що впливають на стан міжнаціональних відносин у країні чи регіоні. До її вивчення існує ряд підходів. Етнотериторіальний підхід характеризує адміністративно-територіальне розміщення етнонаціональних меншин. Так, більшість представників етнонаціональних меншин проживають компактно в окремих селах та районах області. Інфраструктурний підхід указує на забезпеченість представників різних спільнот освітніми та культурно-мистецькими закладами. Загалом ситуація із забезпечення освітньо-культурних потреб етнонаціональних меншин в області є задовільною. Етномовний підхід визначає мовні преференції населення. Більше, ніж 90% представників чотирьох найбільш чисельних національностей області назвали рідною мову своєї національності. Етнополітичний підхід вказує на наявність представників етнонаціональних спільнот в органах влади, наявність політичних партій і національно-культурних товариств. На жаль, в Україні не створені механізми реалізації їх права на представництво в органах місцевої влади. Хоча, як показує проведене опитування, найбільш ефективним шляхом покращення умов проживання представників етнонаціональних меншин, на думку лідерів національно-культурних товариств Закарпатської області, є їх представництво у органах влади, на що вказали 34% респондентів. Водночас саме політичну сферу вони вказують як найменш забезпечену і навіть такою, в якій існують утиски з боку держави. Етноконфесійний підхід характеризує приналежність представників етнонаціональних меншин до різних релігійних напрямків і течій. У Закарпатській області діє понад 340 релігійних громад, заснованих національними громадами.

У підрозділі 3.2. *«Громадські об'єднання етнонаціональних меншин у процесі становлення громадянського суспільства»* доведено, що найпоширенішою формою об'єднання представників етнонаціональних меншин на Закарпатті є національно-культурні товариства. Національно-культурні товариства – це форма національної самоорганізації, що сприяє вирішенню етнонаціональним меншинами питань збереження та розвитку своєї етнічної самобутності.

Проаналізовано основні етапи самоорганізації етнонаціональних меншин.

Перший етап охоплює період з кінця 80-х до середини 90-х років. У цей період відбувається процес легітимації національно-культурного руху. Другим етапом у становленні й розвитку національно-культурних товариств можна вважати період з середини 90-х років ХХ ст. до початку ХХІ ст., коли намітилася тенденція відцентровості і роздробленості НКТ, зростала кількість НКТ однієї й тієї ж етнопонаціональної групи. Найхарактернішою рисою третього або сучасного етапу розвитку громадських організацій етнопонаціональних меншин є структуризація кожної спільноти в межах свого середовища з виділенням їх основних громадсько-політичних та культурних лідерів.

Для аналізу національно-культурних товариств області використано два критерії. По-перше, розглянуто діяльність найбільш чисельних товариств за етнопонаціональною ознакою. В області діє 64 національно-культурних товариства з обласним статусом, у тому числі 13 – угорської спільноти, 17 – ромської, 4 – словацької, 6 – російської, 11 – русинської, 4 – румунської, 3 – єврейської, 2 – німецької і по одному – польської, вірменської, білоруської та грецької. По-друге, за інтересами об'єднання представників спільноти в НКТ, а саме: професійні, освітньо-наукові, політизовані, молодіжні, жіночі, «інтегровані» та мега-товариства. Визначено на якому рівні розвитку перебуває та чи інша меншина області (латентний, організаційний та політико-інституційний).

У підрозділі 3.3. «*Специфіка етнополітичних суперечностей в регіоні*» охарактеризовано чинники, що викликають етнополітичні суперечності на Закарпатті, і пов'язані насамперед з автономістськими тенденціями в середовищі угорців та русинів.

Як показали результати опитування, в області не існує суперечностей між представниками самих етнопонаціональних меншин. Натомість існують чинники, які створюють етноконфліктний потенціал у регіоні і можуть загрожувати етнополітичній безпеці держави. Це викликано діяльністю найбільш активних у суспільно-політичному житті області національно-культурних товариств угорців і русинів. Їх діяльність розпочалася в кінці 80-х років і набула масового поширення з проголошенням незалежності України. Чинники, що викликають етнополітичні суперечності на Закарпатті є внутрішніми (дії, окремих офіційних та неофіційних осіб спрямовані на дестабілізацію етнополітичних процесів у області) та зовнішніми (опосередкований вплив громадських діячів та посадових осіб окремих держав на етнополітичні процеси).

Основні проблемні аспекти, що пов'язані з угорцями Закарпаття, це: питання автономії в межах компактного проживання угорської меншини; підкреслене шанування угорцями своїх деяких національних традицій, свят, символів, що неоднозначно сприймаються українцями; активний вплив Угорщини через національно-культурні товариства угорців та політичні партії, частина з яких всіляко підтримує відцентрові тенденції на Закарпатті.

Іншою спільнотою, яка прагне заявити про себе і свої права в громадсько-політичному житті, є русини – етнографічна група українців, що проживають на Закарпатті. Частина їх заперечує приналежність «карпатських русинів» до українського народу і твердить про цілковиту окремішність їх мови, культури та

історії формулює політичні вимоги щодо державно-національного самовизначення і становить сутність «політичного русинства». Основними їх діями є періодичне звернення до обласної ради з проханням визнання національності «русин» та пропагандистська робота з сепаратистським ухилом. На сучасному етапі русини не представляють собою загрози для української етнополітичної стабільності, оскільки їх рух немає організаційного ядра, єдності у вимогах і діях, а також підтримки серед населення області.

Розділ 4 **«Регіональний вимір державної етнонаціональної політики в Закарпатській області»** складається із трьох підрозділів і характеризує роботу органів державної влади, насамперед Закарпатської обласної держадміністрації в сфері етнополітичного життя.

У підрозділі 4.1. **«Місце та роль органів державної влади щодо забезпечення прав і свобод етнонаціональних меншин»** виокремлено головні структури в органах влади, що відповідальні за забезпечення прав і свобод етнонаціональних меншин та охарактеризована їх діяльність. Для реалізації етнонаціональної політики в Закарпатській області створено відділ у справах національностей. Важливою також є діяльність Центру культур національних меншин Закарпаття, який є державним культурно-інформаційним, організаційно-методичним та консультативним закладом комунальної форми власності, діяльність якого спрямована на реалізацію державної політики у сфері задоволення етнокультурних потреб національних меншин, відродження, збереження і розвитку їх культур, мов, звичаїв та традицій

Пріоритетним завданням місцевих органів влади в етнополітичній площині є зміцнення міжнаціональної злагоди, взаєморозуміння та толерантного ставлення між представниками різних етнонаціональних груп, своєчасне реагування та адекватне вирішення їх запитів для збереження їх національної ідентичності. З метою підвищення рівня етнокультурних потреб національних меншин, розвитку їх освіти в області реалізуються регіональні програми, проводяться круглі столи, конференції. З 2003 року видається «Інформаційний бюлетень» відділу у справах національностей обласної держадміністрації та Центру культур національних меншин Закарпаття.

В області створено громадську колегію, яка є дорадчим органом при голові облдержадміністрації і до складу якої входять представники етнонаціональних спільнот.

У підрозділі 4.2. **«Реалізація державної мовної політики»** аналізується регулювання мовного питання в Україні та Закарпатській області зокрема.

Поняття «мовна політика» можна звести до кількох складових: офіційної чи державної мови (для світової практики ці два поняття цілком тотожні), мови шкільництва, мовних прав національних меншин, мови засобів масової інформації та реклами, мовні стандарти.

На Закарпатті значна частина людей вважають своєю рідною мовою і спілкуються угорською, румунською, словацькою, російською та іншими мовами. Тобто, якщо на всеукраїнському рівні існує проблема двомовності, то на Закарпатті – це питання співіснування і повсякденного вживання

щонайменше 3–4 мов. Саме тому тут реалізація державної мовної політики повинна складатися з двох основних напрямів: забезпечення знання та вживання на всіх рівнях державної української мови та розвиток мов етнонаціональних меншин. Найбільше проблем у реалізації першого напрямку. В місцях компактного проживання представники етнонаціональних меншин державною мовою майже не володіють, хоча і вивчають її в школі. Це є наслідком того, що національні школи в Україні з російською, угорською, румунською, словацькою мовами навчання використовують у навчанні учнів державної мови застарілі методики, неадаптовані для вивчення української мови в національних школах. Як наслідок, значна частина представників меншин не володіє українською мовою навіть на побутовому рівні.

У підрозділі 4.3. *«Державна підтримка зв'язків етнонаціональних меншин краю з історичними батьківщинами та співпраця із закордонним українством»* характеризується діяльність обласної влади у підтримці української діаспори та роботі двосторонніх міжурядових комісій із питань забезпечення прав національних меншин.

Закарпатська область межує з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. Оскільки у цих країнах існує потужна українська діаспора, діяльність влади в Закарпатській області по налагодженню співробітництва із закордонними українцями є показовою і важливою для дослідження етнонаціональної політики загалом. Для виконання даного напрямку роботи в області у 2007 році була розроблена «Регіональна програма співпраці із закордонними українцями та русинами на період до 2010 року». У дисертації зроблено порівняльний аналіз життєдіяльності української громади у цих країнах. Основними шляхами розвитку взаємодії з українською діаспорою є: реалізація спеціальних програм співробітництва між Закарпатською областю та прикордонними регіонами сусідніх держав; проведення Днів добросусідства; обмін художніми колективами та їх участь у різних культурно-мистецьких акціях; підтримка видавничої та інформаційної діяльності тощо. Втім цей перелік міг би бути набагато ширшим.

Важливим механізмом співробітництва України із сусідніми державами є діяльність двосторонніх міжурядових комісій із питань забезпечення прав національних меншин – українсько-угорської, українсько-словацької та українсько-румунської. Слід відмітити, що кордони між Україною і цими державами знаходяться в Закарпатській області, а отже й реалізація основних положень відбувається на території області. Відділ у справах національностей ОДА у рамках повноважень сприяє виконанню протокольних рішень засідань Змішаної Українсько-Угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин; Двосторонньої Українсько-Словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури; Змішаної Українсько-Румунської комісії з питань забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин. Найбільш плідною є робота Змішаної Українсько-Угорської Комісії з питань забезпечення прав національних меншин (було проведено п'ятнадцять засідань), найменш успішною – Змішаної Українсько-Румунської комісії з питань забезпечення прав

осіб, які належать до національних меншин.

ВИСНОВКИ

Дотримання конституційних прав і свобод та рівності громадян усіх національностей перед законом, участь їх у всіх сферах суспільного життя та розбудові громадянського суспільства – основна мета сучасної етнонаціональної політики України.

Відповідно до поставленої мети та завдань нашого дисертаційного дослідження ми прийшли до наступних висновків.

1. Дослідження етнонаціональних процесів та етнонаціональної політики в розрізі нашої мети умовно можна поділити на дві складові: загальнодержавні та регіональні наукові розвідки. Одразу після проголошення незалежності України забезпечення прав представників різних етнонаціональних спільнот стало актуальним, і тому ряд фахівців із суспільних наук, насамперед політології, соціології, етнології, етнодержавознавства та правознавства почали досліджувати різні аспекти етнонаціонального життя та ролі держави у цих процесах. Важливим джерелом дисертації стали дослідження інституційного та нормативно-правового виміру державної етнонаціональної політики. У межах цих досліджень склалися три магістральні напрямки. Перший – це дослідження статусу і становища етнонаціональних меншин в Україні. Другий – дослідження етнонаціональної політики в Україні та механізмів її функціонування. Третій, що найбільше стосується теми нашого дослідження, – вивчення становлення в Україні громадянського суспільства та його інститутів.

Не були осторонь цього процесу і дослідники в регіонах, насамперед там, де це питання було актуальним. На Закарпатті сферу етнополітичного теж почали активно досліджувати. Перше, на що звернули увагу дослідники – це соціально-політичне, освітнє, культурне, економічне становище етнонаціональних меншин краю та відносини між ними з часу проголошення незалежності України. Другим є вивчення участі та ролі органів влади у забезпеченні прав представників етнонаціональних меншин Закарпаття. Третій напрямок – це суспільно-політична активність окремих меншин у регіоні, насамперед угорців та русинів.

2. Доведено, що в теоретико-методологічному плані в Україні на сьогоднішній день існує правова та наукова невизначеність багатьох понять сфери етнополітичного. До таких понять належать: етнос, етнічність, нація, національні меншини, національність і т.д. На наш погляд, науково виправданим є використання у контексті дослідження етнонаціональної політики на Закарпатті в процесі розбудови громадянського суспільства насамперед таких дефініцій, як: етнонаціональна політика України, етнонаціональні меншини (як синтез етнічних та національних меншин). Методика даного дослідження щодо взаємодії політичних інститутів та інститутів громадянського суспільства є комплексною і має розподілятися на два рівні. Перший – це теоретико-концептуальний, що формує уявлення про базові категорії та ступінь їх політизації. На цьому рівні передбачається застосування загальнологічних

методів. Другий – практичний з використанням порівняльно-історичних та емпіричних методів та методу дослідження випадку.

3. Уже на початку 90-х років в Україні була сформована нормативно-правова база захисту прав етнопонаціональних меншин, яка в цілому була доволі прогресивною на той час. Разом з формуванням нормативно-правової бази відбулося і становлення етнополітичного менеджменту – сукупності форм, методів і механізмів реалізації державної етнопонаціональної політики. Виділено три підходи до розуміння сутності етнополітичного менеджменту в Україні, а саме: процесійний, системний та ситуаційний. Етнополітичний менеджмент має свою структуру і функції, але, як показує історія, розвиток його має хвилеподібний характер. Насамперед це зумовлено непослідовністю прийняття і виконання владних рішень, а також періодичним утворенням і ліквідацією головного державного органу відповідального за ці процеси.

Розбудова громадянського суспільства в Україні почалася з проголошенням незалежності. Етнопонаціональні меншини почали організовуватися в громадські об'єднання, національно-культурні товариства і у такий спосіб виражати свої власні групові інтереси. В ході цих процесів набули поширення три форми участі у суспільно-політичних процесах держави представників меншин: індивідуальна, колективна та через громадських національних лідерів. Дві останні є найбільш виправданими для розвитку громадянського суспільства. У процесі взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства необхідним є надання останнім певних функцій, які сприяли б задоволенню інтересів громадськості і гармонізації відносин між ними. Адже саме через національно-культурні товариства представники етнопонаціональних меншин у демократичних державах соціалізуються. Показником розвитку громадянського суспільства в контексті реалізації етнопонаціональної політики в державі має бути побудова консолідованої політичної нації.

4. Дослідження особливостей етнополітичного розвитку Закарпатської області здійснено через вивчення етнополітичної ситуації за декількома підходами. Найпершим постає етнотериторіальний підхід, згідно якого стає зрозумілим розташування різних етнопонаціональних меншин у просторі. Наступним є інфраструктурний підхід, що дає можливість дослідити забезпеченість представників різних спільнот насамперед освітньо-культурними закладами. Етномовний підхід дає змогу визначити специфіку мовних преференцій населення. Політичний аспект визначає рівень участі представників різних спільнот у політичних процесах, зокрема мова йде про представництво у органах влади, наявність політичних партій, громадських організацій. Ще одним використаним підходом є етноконфесійний, позаяк багатонаціональний склад населення зумовлює його поліконфесійний характер, що в свою чергу також впливає на етнополітичний розвиток регіону.

5. Головною формою самоорганізації представників етнопонаціональних меншин є їх об'єднання у національно-культурні товариства. Їх на Закарпатті у 2011 році налічувалося 64 з обласним статусом. Цікавим є факт, що чисельність

представників етнонаціональних меншин не є пропорційною кількості національно-культурних товариств, що їх представляють. І водночас найбільш чисельні меншин не обов'язково є найбільш активними в суспільно-політичному житті регіону. Громадські організації етнонаціональних меншин у Закарпатській області пройшли три етапи становлення, які загалом відповідають загальноукраїнським тенденціям. Основним напрямком діяльності даних організацій, які в основному представлені національно-культурними товариствами, залишається етнокультурна сфера, проте часто вони намагаються брати активну участь у суспільно-політичному житті краю.

6. Із початку 90-х років і до цього часу на Закарпатті періодично активізується автономістська діяльність угорців та русинів, що провокує етнополітичну нестабільність в області. Це викликано як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками. Угорці, найбільш чисельна меншина на Закарпатті, відчуваючи підтримку з боку своєї рідної землі Угорщини, час від часу вимагають автономії в межах міст і сіл компактного проживання угорців. У той же час русини (за результатами перепису близько 10 тис. осіб області) на чолі з своїми лідерами вимагають визнання національності «русин» на загальнодержавному рівні, посилаючись на досвід сусідніх країн і наголошуючи на своїй відмінності від українського етносу. Саме суспільно-політична активність цих етнонаціональних меншин та їх автономістські тенденції вимагають особливої уваги з боку держави. Хоча на даний момент ні в середовищі угорців, ні в середовищі русинів немає єдності і послідовності вимог, проте є впливові лідери, котрі прагнуть здобути прихильність у населення і періодично заявляють про свої вимоги. З огляду на це, етнонаціональна політика держави має бути послідовною і виваженою у задоволенні вимог тих чи інших представників етнонаціональних меншин. Насамперед мова йде про створення належних умов для культурно-освітнього і духовного розвитку нацменшин та їх інтеграцію в українське суспільство.

7. Задля захисту і забезпечення прав етнонаціональних меншин на Закарпатті діє відділ у справах національностей Закарпатської обласної державної адміністрації та Центр культур національних меншин Закарпаття. З'ясовано, що державною структурою, яка найбільше захищає інтереси меншин, є Центр культур національних меншин Закарпаття. Шляхом проведення експертного опитування керівників національно-культурних товариств області визначено, що більшість із них не задовольняє або лише частково задовольняє етнонаціональна політика України. Аналізуючи діяльність даних державних структур, варто відзначити їх певну участь у етнонаціональних процесах, що відбуваються в краї. Головним вектором їх діяльності є освітньо-культурна сфера. Як результат, в області культурні потреби представників етнонаціональних меншин забезпечені найкраще, а політичні – найгірше. Важливим є забезпечення виваженої мовної політики в регіоні, яка б забезпечувала вільне функціонування мов етнонаціональних меншин, проте не принижувала значення вивчення державної мови.

8. Одним із аспектів державної етнополітики є підтримка свого титульного етносу за кордоном. Підтримка діаспори може бути значним важелем впливу у зовнішньополітичній діяльності держави. Саме тому в Закарпатській області в 2007 році, як в регіоні, що межує з чотирма країнами, була затверджена «Регіональна програма співпраці із закордонними українцями та русинами на період до 2010 року». Крім того, підтримці діаспори сприяє діяльність двосторонніх міжурядових комісій із питань забезпечення прав національних меншин: українсько-угорської, українсько-словацької та українсько-румунської. Найбільш дієвою є перша, найменш – остання. Проте, як показує аналіз, більшість питань на засіданнях цих комісій стосуються забезпечення життєдіяльності та реалізації всіх прав і свобод представників угорської, словацької та румунської спільнот в Україні, а інтереси українців у сусідніх державах виступають другорядними, що є недопустимим і неперспективним для української держави.

Основні положення і висновки дисертації висвітлено у наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях:

1. Мелеганіч Г. Врегулювання етнонаціональних процесів у контексті еволюції українського законодавства / Ганна Мелеганіч // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія. Вип.13 / Міністерство освіти і науки України ; Ужгород. нац. ун-т ; ред. кол. Вегеш М., Андрущенко В, Бабкіна О. та ін. – Ужгород : Вид-цтво УжНУ «Говерла», 2009. – С. 49–53.
2. Мелеганіч Г. Реалізація державної мовної політики в Закарпатській області / Ганна Мелеганіч // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія. Вип.14 / Міністерство освіти і науки України ; Ужгород. нац. ун-т ; ред. кол. Вегеш М., Андрущенко В, Бабкіна О. та ін. – Ужгород : Вид-цтво УжНУ «Говерла», 2010. – С. 204–208.
3. Мелеганіч Г.І. Захист прав українців, які проживають за кордоном, як вектор етнонаціональної політики України / Ганна Ігорівна Мелеганіч // Гілея: науковий вісник : зб. наук. праць / гол. ред. В.М.Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2011. – Вип. 50. – С. 629 – 640.
4. Мелеганіч Г.І. Місце та роль державних органів влади щодо забезпечення прав і свобод етнонаціональних меншин (на прикладі Закарпатської області) / Ганна Ігорівна Мелеганіч // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані». – 2012. – № 6 (86) червень. – С. 125–130.
5. Мелеганіч А. Этнонациональный контекст в развитии гражданского общества: теоретико-методологическое измерение и эмпирическая реальность Украины / Анна Мелеганіч // Общество и этнополитика : материалы Пятой Междунар. науч.-практ. Интернет-конф. (1 апреля – 1 мая 2012 г.) / под науч. ред. Л.В Савинова. – Новосибирск : Изд-во СибАГС, 2012. – С. 282–291.

Наукові статті, опубліковані в інших наукових виданнях:

6. Мелеганич Г. Державне управління етнополітичними процесами в Україні (етнополітичний менеджмент): підходи до розуміння / Ганна Мелеганич // Соціально-економічні та політико-правові аспекти державного управління України в контексті процесів глобалізації : матеріали Всеукр. наук.-прак. конф. студентів та аспірантів (Ужгород, 15–17 квітня 2009 р.) / за заг. ред. проф. Ф.Г. Вашука. – Ужгород : 2009. – С. 152–157.
7. Мелеганич Г. Сучасне становище румунів Закарпаття через призму діяльності національно-культурних товариств / Ганна Мелеганич, Іван Бокоч // Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність : зб. наук. праць за матеріалами III Міжнар. наук. конф. (м. Сату-Маре, Румунія, 30 червня – 1 липня 2009 р.) / редкол. І.І.Вовканич (голова), І.-Л. Горват, В. Чубота та інші. – Ужгород ; Сату-Маре, 2011. – С. 459–466.
8. Мелеганич Г. Механізми реалізації державної етнонаціональної політики в Україні через діяльність спеціалізованих державних органів / Ганна Мелеганич // Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів (м. Чернівці, 3 березня 2011 р.) / гол. редкол. Круглашов А.М. – Чернівці : Букрек, 2011. – С. 182–185.
9. Мелеганич Г. Проблеми формування етнонаціональної політики України / Ганна Мелеганич // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: матеріали Міжнар. наук.-теор. конф. студентів і аспірантів (Харків, 14–15 квітня 2011 р.) / редкол. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О.Г. РОМАНОВСЬКИЙ : у 2 ч. – Х. : НТУ «ХП», 2011. – Ч. 2. – С. 61–62.
10. Мелеганич Г.І. Центр культур національних меншин Закарпаття як координуючий орган діяльності національно-культурних товариств області. / Ганна Ігорівна Мелеганич // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія. Вип.16 / Міністерство освіти і науки України ; Ужгород. нац. ун-т ; ред. кол. Вегеш М., Андрущенко В, Бабкіна О. та ін. – Ужгород : Вид-цтво УжНУ «Говерла», 2011. – С. 121–124.
11. Мелеганич Г.І. Особливості реалізації державної етнонаціональної політики України в Закарпатській області / Ганна Ігорівна Мелеганич // Трансформація суспільно-політичних процесів в Україні воєнного та післявоєнного періоду : зб. наук. праць всеукр. наук.-практ. конф. (м. Мукачево, 21–22 жовтня 2011 р.) / гол. редкол. Капітан Л.І. – Мукачево, 2011. – С. 112–115.
12. Мелеганич Г.І. Особливості регулювання проблеми політичного русинства на Закарпатті / Г.І. Мелеганич / Проблеми вітчизняного державного будівництва та націотворення: історичний, політичний та правовий аспекти : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Зародження та розвиток українського цивілізаційного простору: проблеми національного державотворення, духовної та культурної самобутності українського

народу» (Ужгород, 11–12 листопада 2011 р.). – Ужгород : Інформаційно-видавничий центр УУБА-КаУ, 2012. – С. 214–223.

АНОТАЦІЯ

Мелеганіч Г. І. Реалізація етнонаціональної політики в контексті розбудови громадянського суспільства в Україні (на прикладі Закарпатської області). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2012.

Дисертація присвячена дослідженню питання реалізації етнонаціональної політики України та участі у цьому процесі представників громадянського суспільства. Етнонаціональна складова громадянського суспільства найкраще представлена національно-культурними товариствами, які можуть виконувати ряд функцій.

Розгляд проблеми на загальнодержавному рівні дозволив перенести предмет дослідження до рівня закарпатської дійсності. Здійснений аналіз процесів на Закарпатті через категорію «етнополітична ситуація регіону» показав, що область має свої етнополітичні особливості. В Закарпатській області проживає значна кількість представників етнонаціональних меншин (найчисельнішими є угорці, румуни, росіяни, словаки і т.д.), відповідно органи влади спрямовують свою роботу на врегулювання міжетнічних відносин та захист прав представників етнонаціональних меншин у регіоні.

Ключові слова: етнонаціональна політика України, етнонаціональні меншини, громадянське суспільство, етнополітичний менеджмент, Закарпатська область, національно-культурні товариства, етнополітичні суперечності, органи влади.

АННОТАЦИЯ

Мелеганіч Г. И. Реализация этнонациональной политики в контексте развития гражданского общества в Украине (на примере Закарпатской области). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2012.

Диссертация посвящена реализации этнонациональной политики Украины и участия в этом процессе институтов гражданского общества. Цель диссертационной работы – выяснить основные направления и механизм реализации этнонациональной политики в условиях развития гражданского общества в Украине (на примере Закарпатской области). Этнонациональная составляющая гражданского общества в Украине лучше всего представлена национально-культурными обществами, которые могут выполнять ряд функций

и таким образом влиять на осуществление государственной политики. Главными функциями являются: социализация представителей определенного сообщества, аккумуляция и донесения до власти запросов и потребностей конкретных слоев населения, защита собственных интересов и информирования этнонационального меньшинства о деятельности власти.

Для лучшего понимания этнонациональной политики в Украине и Закарпатской области в частности было проанализировано изучение данной проблематики в отечественной науке, охарактеризованы основные категории и определена методика исследования. В изучении нуждались также нормативно-правовая и институциональная основы этнонациональной политики Украины. Определены подходы к пониманию этнополитического менеджмента, а именно процессионный, системный и ситуационный. Предложено на каждом из уровней управления (общенациональном и региональном) создать деятельные совещательные органы, вроде общественных советов или коллегий из числа лидеров этнонациональных меньшинств.

Рассмотрение проблемы на общегосударственном уровне разрешило перенести предмет исследования до уровня закарпатской действительности. Анализ этнополитического развития Закарпатья, осуществленный через категорию «этнополитическая ситуация региона», показал, что область имеет свои особенности. Этнополитическая ситуация региона была определена через ряд подходов, таких как: этнотерриториальный, инфраструктурный, этноязыковой, этнополитический и этноконфессиональный.

В Закарпатской области проживает значительное количество представителей этнонациональных меньшинств (самыми многочисленными являются венгры, румыны, русские, словаки и т.д.). С конца перестройки этнонациональные меньшинства начинают самоорганизовываться, и в этом процессе они прошли три этапа. Большинство из них на сегодняшний день имеют национально-культурные общества, через которые участвуют в общественно-политической жизни области и защищают собственные интересы. Наиболее активными являются венгры и русыны, которые периодически провоцируют в области возникновения этнополитических противоречий. Етнокофликтному потенциалу также способствует ряд факторов внешнего и внутреннего характера.

Для реализации этнонациональной политики в Закарпатской области создан отдел по делам национальностей Закарпатской областной государственной администрации и Центр культур национальных меньшинств Закарпатья. Учитывая полиэтничность области, органы власти направляют свою работу на урегулирование межэтнических отношений и защиту прав представителей этнонациональных меньшинств в регионе, но в основном эта деятельность имеет культурное направление. Определенные проблемы есть в обеспечении политических прав меньшинств и реализации языковой политики в области, однако это обусловлено и общегосударственными процессами. На это

указали и сами учредители национально-культурных обществ в процессе их экспертного опроса.

Отдельным аспектом работы областных органов власти в области является их участие в работе межгосударственных комиссий по вопросам обеспечения прав этнонациональных меньшинств: украинско-венгерской, украинско-словацкой и украинско-румынской. Соответственно, с соседними регионами, а именно с Венгрией, Словакией и Румынией, налажено тесное сотрудничество по защите интересов и прав меньшинств.

В диссертации рассмотрена политика государства относительно украинцев проживающих за границей, осуществлен сравнительный анализ обеспеченности потребностей этнических украинцев за пределами области (Венгрии, Словакии и Румынии и Польши).

Ключевые слова: этнонациональная политика Украины, этнонациональные меньшинства, гражданское общество, этнополитический менеджмент, Закарпатская область, национально-культурные общества, этнополитические противоречия, органы власти.

SUMMARY

Meleganych H.I. Realization of ethnic national policy in the context of development of civil society in Ukraine (taking Zakarpatska region as an example). – As a manuscript.

The thesis for gaining a scientific degree of Candidate of Political Science in specialty 23.00.02 – political institutions and processes. – Ivan Franko National University of Lviv, L'viv, 2012.

The thesis studies the issue of realization of ethnic national policy of Ukraine and how the representatives of civil society this policy aims at take part in this process. The ethnic national component of civil society is represented best of all by national and cultural associations, which can perform various functions.

The problem's consideration at a national level made it possible to move the issue of the study to the level of Zakarpattya's reality.

The analysis of the processes in Zakarpattya through the category of "ethnic political situation of the region" having been done, it showed that the region has got its own ethnic political peculiarities. A considerable number of the representatives of ethnic national minorities live in Zakarpatska region (the most numerous are Hungarians, Rumanians, Russians, Slovaks etc.), accordingly, the government bodies direct their work to regulate inter-ethnic relations and protect the rights of the representatives of ethnic national minorities in the region.

Key words: ethnic national policy of Ukraine; ethnic national minorities; civil society; ethnic political management; Zakarpatska region; national and cultural associations; ethnic political disagreement; government bodies.